

Bilag 2

Sct. Peders Kirkeplads – kort topografisk og historisk redegørelse v. Palle Birk Hansen

Sct. Peders Kirkeplads udgjorde centrum for middelalderens Næstved. Centralt på pladsen står Sct. Peders Kirke, hvis forgængere har stået her i det mindste siden 1135, idet Sct. Peders Kirke indgår i Bodilslægtens gavebrev til oprettelse af et benediktinerkloster i Næstved i nævnte år.

Sct. Peders kirke var således oprindelig stormandskirke, fra 1135 klosterejendom. Sct. Peders Kirke har hele tiden fungeret som sognekirke med kirkegård.

Det har tidligere været en udbredt opfattelse, at det ældste Næstved Sct. Peders Kloster skulle have ligget i umiddelbar tilknytning til Sct. Peders Kirke, dvs. på Kirkepladsens areal. Denne opfattelse er dog uholdbar. Formålet med at give kirken til klosterets oprettelse har uden tvivl været af økonomisk art, idet klosteret med kirken fik rådighed over tiendeafgifterne til denne, således som de var indført alment i begyndelsen af 1100-årene. Benediktinerklosteret Næstved Sct. Peders Kloster, senere Skovkloster, nuværende Herlufsholm, har rimeligvis lige fra begyndelsen i 1135 haft sin placering i skoven nord for Næstved.

Kirkegården

Sct. Peders Kirke har fra begyndelsen og frem til 1830'erne ligget omgivet af sin kirkegård, indhegnet af mure.

I forbindelse med Boderne ved kirkegårdens sydside antydes det i Tuesens Gavebrev fra 1484, at disse skulle være bygget ovenpå den gamle ringmur. Det har ved undersøgelserne i 1980'erne vist sig, at Tuesens egne boder har erstattet den gamle ringmur, medens Vesthuset er opført på det gamle ringmursfundament.

Bodernes døre og vinduer ud mod kirkegården fortæller noget væsentligt om middelalderens indstilling til bykirkegårdene, som blev inddraget som byrum og opholdsrum samtidig med, at de fungerede efter deres egentlige hensigt som begravelsespladser.

Kirkegårdens afgrænsning kendes bl.a. fra Resens Prospekt 1675: fra Bodernes nordvesthjørne mod nord, parallelt med nuværende Vinhus-facade, derfra mod øst i en linje, der betegner forlængelsen af Vinhusgades, tidligere Møllegades, sydfront indtil et sted ud for Gøernes Gård, hvor den knækker mod syd og slutter sig til latinskolens nordøsthjørne. Latinskolen, Tuesens Boder, Gotschalks Hus og Vesthuset udgjorde kirkegårdens afgrænsning mod syd. Dette forløb er i det store og hele fuldt ud blevet bekræftet ved de arkæologiske undersøgelser 1984-87.

Kirkegården ved Sct. Peders Kirke blev sammen med kirkegården ved Sct. Mortens Kirke afløst fra 1821 af den dengang nye kirkegård i hjørnet mellem Præstøvej og Vordingborgvej.

Færdselsårer, gader og torv

Sct. Peders Kirkeplads udgjorde i middelalderen det trafikale knudepunkt for Næstved. Her mødtes byens 3 hovedfærdselsårer og vejen fra Maglemølle:

Fra nord: vejen fra Ringsted via Ringstedport, Ringstedgade, Hjultorvet og Kirkestræde.

Fra øst: vejen fra Præstø og Vordingborg via Østerport, Østergade, Riddergade og Købmagergade (1305 Købmændenes Gade).

Fra sydvest: vejen fra Slagelse og Skælskør via Vesterport, Lille Næstved, Storebro og Brogade.

Fra vest: vejen fra Maglemølle via Mølleporten og Møllegade/Vinhusgade.

I den vestlige side af Kirkepladsen havde bytinget oprindelig plads, senere i middelalderen overflyttet til det teglbyggede rådhus ved Kirkepladsens nordside.

Efter at kirkegårdsmuren blev nedrevet i 1840'erne, kaldtes hele området nordvest for kirken Kødtorvet (angivet på kort fra 1865 til 1894), et navn, der afslører brugen af den store plads, som skabtes ved sløjfningen af kirkegården. Fotografier fra tiden viser, hvorledes Kødtorvet var stenbrolagt helt ind til kirkens fod, en foranstaltning, som nok kunne være praktisk på et kødtorv, der skulle holdes nogenlunde rent.

Bebyggelsen omkring Sct. Peders Kirkeplads

De nuværende byggefronter omkring Kirkepladsen i syd, vest og nord betegner stort set de middelalderlige byggefronter, i det mindste som de fremstod ved udgangen af middelalderen. Kun mod øst er byggefronten senere rykket væsentligt tilbage.

Indtil 1830'erne var der langs den østlige kirkegårdsmur bygget en lav husrække, som blev nedrevet samtidig med sløjfningen af kirkegården.

Ni middelalderlige teglstenshuse fra 1400-årene eller begyndelsen af 1500-årene og to bindingsværksbygninger fra 1600-årene kendes eller er bevaret omkring pladsen:

I syd: Boderne, som består af tre bygninger fra 1400-årene, bevaret. Latinskolen, som kendes fra opmålinger og fotografier, nedrevet 1881.

I øst: Nord for Købmagergade kendes to kældre med middelalderligt murværk. Nyere bebyggelse blev nedrevet ca. 1960 og erstattet af nuværende anlæg.

I nord: Fra øst: Gjøernes eller Gøernes Gård, hvis forhus var en middelalderlig teglstensbygning, nedrevet 1959, med tilbygninger. Det gamle rådhus fra 1400-årene, ombygget i 1. halvdel af 1500-årene. Opførelsen af forhuset med blændingsgavl og portfløj

kan betegne en fremskydning af byggefronten, idet disse bygningsafsnit er tilbygninger til det nuværende baghus, oprindelig en enetages bygning. Rådhuset er bevaret. Vest for rådhuset en bindingsværksgård fra 1606, som betegner en yderligere fremrykning af byggefronten i forhold til rådhuset. Huset er bevaret. Vest for Kirkestræde kendes et bindingsværkshus fra 1600-årene gennem opmålinger og fotografier. Husets torvefront kan forlænges mod øst til rådhusets oprindelige sydgavl/torvefront. Huset er nedrevet eller ombygget, kælderen bevaret.

I vest: På hjørnet af Vinhusgade og Kirkepladsen, under Vinhuset, findes en senmiddelalderlig, overhvelvet kælder, tilhørende adelsgården Tyge Dues Gård. Kælderen viser, at Vinhusets front er lidt fremrykket i forhold til den middelalderlige front. Kælderen er bevaret.

Af de nævnte bygninger danner således seks bygninger, fem fra middelalderen og en fra 1606, stadig en markant del af rammen omkring Kirkepladsen, et forhold som bevaringsmæssigt sætter Kirkepladsen i særklasse og fordrer den største omhu ved pladsens udformning.

Afslutning

Sct. Peders Kirkeplads, som i middelalderen havde en klar, logisk og stram opbygning med kirkegård, gader og offentlige funktioner indenfor handel og administration, bliver senere slået i stykker ved, at de funktioner, som har skabt pladsens udformning, flyttes.

Det sker således allerede midt i 1500-årene, da byen får sit nye Axeltorv på Gråbrødreklosterets plads. Det sker i 1830'erne, da kirkegården sløjfes og ringmuren og de tilføjede huse nedrives. Det sker i 1856, da rådhusfunktionen flyttes til Hjultorvet. Og det sker i 1900-årene, da Kødtorvet flyttes op nordligt i byen til Kvægtorvet. Tilbage var kun pladsens trafikale funktion, hvilket på bedste vis var understreget i 1980'erne ved pladsens daværende udlægning til parkeringspladser.

Set ud fra et historisk, miljø- og bevaringsmæssigt synspunkt var det rigtigt at genskabe omridset af den kirkegård, som er pladsens kerne, ved igen at lægge pladsen ud i græs.

Dette grønne anlæg danner nu et grønt åndehul for de mennesker, som færdes i byen, samtidig med at det genskaber det historiske indhold i Kirkepladsen og giver kirken og de omliggende bygninger den rolige præsentation, som de historiske bygninger har krav på.